

## יוסף סגל

# להוראת התאריכים בפרשת מתן תורה לאור הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה"<sup>1</sup>

### פתיחה

למען יהא בהוראת פרשת מעמד הר סיני וקבלת התורה מושג ברור ובהיר לנו ולקהל התלמידים- עלינו לדלג מסידרא לסידרא וממקרא למקרא ישר והפוך. העניין הוא בכך שפסוק הכתוב כאן - מקומו להלן, והכתוב להלן - מקומו כאן. כל זה בהדרכתו והנחייתו של רש"י, רבם של ישראל, צעד צעד על פי הכלל שנקוט בידו מימי חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה", כלל שהוא מעלה אותו בדבר קדשו בהדגשה כפעם בפעם.

מתוך כך יוצא שעלינו להשאיר, בלי כל היסוס, את לימוד הפרשיות: משפטים, תרומה, תצוה וכי תשא (עד ל"א, יח) לאחר הלימוד השלם על מתן תורה, כפי שנראה בפרוטרוט בהמשך הדברים.

### א

"בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה (רש"י: "בראש חדש") באו מדבר סיני". "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" (שמות י"ט, א). בפרק זמן קצר, כחדש וחצי, הספיקו עשרה מסעות (ראה במדבר פר' מסעי). הם נדדו "במדבר הגדול והנורא, נחש, שרף, ועקרב וצמאון אשר אין מים" (דברים ח', טו), ובתקופה קצרה זו התרחשו להם כמה מאורעות כבירים ששיאם הגיע במעמד הר סיני, אשר אף לאחר דורות רבים בא עוד זכרם בספרי המקרא:

א. קריעת ים סוף - "בקע ים ויעבירו ויצב מים כמו נד" (תהילים ע"ח, יג). "ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר" (שם ק', יא). "לגזור ים סוף לגזרים ויעביר ישראל בתוכו ונער פרעה וחילו בים סוף" (שם קל"ו, יג-טו). "והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רודפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים" (נחמיה ט', יא).

ב. ישועה מרעב - בחמישה עשר לחדש השני אזל המזון מכליהם - וילונו. ובזכותו של משה, הרועה הנאמן, ירד להם מן, "לחם מן השמים" (שמות ט"ז, א-ד). "ויצו שחקים ממעל, ודלתי שמים פתח, וימטר עליהם מן לאכל, ודגן שמים נתן למו. לחם אבירים אכל איש, צידה שלח להם לשובע" (תהילים ע"ח, כג-כה). "ולחם שמים ישיבעם" (שם ק"ה, מא). "ולחם משמים נתת להם לרעבם" (נחמיה ט, טו).

ג. ישועה מצמא - "ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה' ויחנו

1 המאמר פורסם במקור בגליון מס' 56 של "שמעתין".

ברפידים ואין מים לשתות העם. ויצמא שם העם למים וילך העם על משה. ויצעק משה אל ה' לאמר, מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני. ויאמר ה' אל משה עבור לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך והלכת. הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם" (שמות י"ז, א-ו). "המוציא לכם מים מצור החלמיש" (דברים ח', טו). "מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו מים" (ישעיה מ"ח, כא). "ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים... הכה צור ויזובו מים ונוזלים ישטפו" (תהילים ע"ח, טו; שם, כ). "ההופכי הצור אגם מים, חלמיש למעינו מים" (שם קי"ד, ח). "ומים מסלע הוצאת להם לצמאם" (נחמיה ט', טו).  
ד. מלחמת עמלק ברפידים - "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" וגו' (שמות י"ז, ח). "...אשר עשה לך עמלק בדרך... ויזנב בך כל הנחשלים אחריך..." (דברים כ"ה, יז-יח).  
ומכאן אל הר סיני לקבלת התורה - "ומדבר מתנה" (במדבר כ"א, יח).

## ב

בעזרת הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" נשתדל להבין בע"ה ברורות את האירועים שמסביב למעמד הר סיני, ונסדר את הפרשיות "ראשון ראשון ואחרון אחרון". אך דרושה קודם כל נתינת דעת על עצם המושג "אין מוקדם ומאוחר בתורה".

במסכת פסחים (ו', ב) מוכיחה הגמרא כי כמה פרשיות הסדורות בזו אחר זו בתורה אינן כרוכות בסדר הזמנים. היינו, רציפות הכתובים אינה ראייה לרציפות בזמן, וחז"ל הניחו כלל מוחלט: אין מוקדם ומאוחר בתורה! "לא הקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר, ופרשיות דנאמרו תחילה הקדימו המאוחרין להן" (רש"י שם). ומסקנת הגמרא: "אמר רב פפא, לא אמרן אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר".

בירושלמי שקלים (פרק ו' סוף הלכה א) קיימת דעה שאין מוקדם ומאוחר אף בחדא עניינא, ואפילו בפסוק אחד. הראיה: "ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות" (שמות כ"ה, כא), ו"קרבת העדה" שם: "היה לו לכתוב תחילה 'ואל הארון תתן את העדות' ואח"כ 'ונתת את הכפרת'". דומה לזה יש לציין שמות ד', כ: "וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלקים בידו", ומבאר רש"י: "אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים בתורה". ושפתי חכמים: "דהא 'ויקח משה את מטה', היה לו לכתוב בתחילה קודם 'ויקח משה את אשתו', שהרי לא במצרים לקח את המטה אלא במדין". וכן גם "וירם תולעים ויבאש" (שמות ט"ז, כ) וברש"י: "הרי זה מקרא הפוך".

לימוד זה, שאין מוקדם וכו', למדנו כבר בבראשית ו', ג על הפסוק "והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (ראה רש"י שם). וכן בברכות ז', ב העלו בעלי התוספות

במסקנה, כי הפסוקים בבראשית ט"ו, ח-כא של ברית בין הבתרים מקומם לפני "דבר ה' במחזה" בפסוקים א-ז (עיין שם ההוכחה באריכות בסיוע הרשב"ם). בזה מתישבת הקושיה בדבר "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה" (בראשית ט"ו, ו), הכיצד - הרי קודם פקפק אברהם ושאל "במה אדע כי אירשנה"? והשתא ניחא, כי יש להפוך את הפרשה.

הרמב"ן בשמות ט"ו, ט אומר: "וראיתי במדרש חזית כך: 'תני ר' ישמעאל, אמר אויב ארדף אשיג ראוי היה להיות תחילת השירה ולמה לא נכתב, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה". בקהלת רבא א', יב מונה המדרש עשרה מקומות בתורה ובנביאים: "זה היה ראוי להיות תחילת הספר ולא נכתבו כאן, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה" (ראה שם).

## ג

נעבור עתה לעיקר הנושא העומד לעיון, הלא הוא מעמד הר סיני, ונסדר את הכתובים במאורע הנשגב הזה ראשון ראשון, אחרון אחרון. זאת כפי שהנושא ערוך בדברי רש"י לפרשיות: יתרו משפטים, כי תשא ועקב - ונמצא כי העניין כולו מראש ועד סוף משועבד בהחלט אל הכלל שראינו לעיל במסכת פסחים, ואז תהא פרשת מעמד הר סיני חטיבה שלמה כהויתה.

והרי סדר הכתובים לפי השתלשלות הענינים:

**א' בסיון** - יתרו י"ט, א-ב: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה (רש"י: בראש חדש) באו מדבר סיני. ויסעו מרפידים, ויבאו מדבר סיני, ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר".

**ב' בסיון** - שם ג-ח: "ומשה עלה אל האלקים" (רש"י: ביום השני) עד "כל אשר דבר ה' נעשה".

**ג' בסיון** - שם ח-ט: "וישב משה את דברי העם אל ה'" (רש"י: ביום השלישי), "ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם". (רש"י: "במעבה הענן וזהו ערפל". וראה להלן כ', יח ורש"י כ"ד, ב). "ה' אמר לשכן בערפל" (מלכים א' ח', יב). "ענן וערפל סביביו" (תהילים צ"ז, ב). רש"י למשפטים כ"ד, יח: "ענן זה - כמין עשן הוא, ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו". מיום ד' בסיון ועד ו' בסיון יש סבך של ערוב פרשיות בין יתרו למשפטים בפסוקים ושברי פסוקים. הכל ערוך על פי רש"י בכל מקום ומקום.

**ד' בסיון** - שם י"ט, ט: "ויגד משה את דברי העם אל ה'" (רש"י: ביום המחרת, שהוא יום רביעי בחדש). משפטים כ"ד, א-ב: "ואל משה אמר, עלה אל ה' אתה ואהרן וגו' והעם לא יעלו עמו". רש"י שם: "פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות ובד' בסיון נאמרה לו". יתרו י"ט ג: "ויאמר ה' אל משה לך אל העם" עד "המה יעלו בהר". משפטים כ"ד, ג: "ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים". רש"י:

"מצות פרישה והגבלה"; תוס' שבת פ"ו, ב, ד"ה בתלתא: "מקדימים הבדלה לפרישה, וכן נראה בפרשה: "ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה".

ה' בסיון - משפטים כ"ד, ד, עד פסוק יא: "ויכתב משה את כל דברי ה' וישכם בבקר", רש"י: "בחמישה בסיון". "ויבן מזבח וגו' ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" - והיה גילוי שכינה.

על כל הדילוגים הללו מפרשת יתרו ועד לפרשת משפטים, וממשפטים ליתרו, בפסוקים ובחצאי פסוקים, מעיר רש"י ביתרו י"ט, יא: "כל הענין האמור - אין מוקדם ומאוחר בתורה".

ו' בסיון - יום מתן תורה (במסכת שבת פ"ו, ב נתון הדבר במחלוקת ר' יוסי וחכמים אם ביום ו' בסיון או ביום ז' ניתנה תורה. ראה רש"י פרק י"ט פס' ט"ו ופרק כ"ד פס' כ"ז, והלכה כחכמים הרבים.

הפסוקים ביתרו כ' א-יד הם פסוקי עשרת הדברות. הפסוקים טו-יז המה דברי הרגעה לעם הנדהם והנפחד.

ז' בסיון - משפטים כ"ד, יב: "ויאמר ה' אל משה" (רש"י: "לאחר מתן תורה") "עלה אלי ההרה ואתנה לך את לוחות האבן" וגו'.

ח' בסיון - י"ז בתמוז, עליה ראשונה למרום. מ' יום ללימוד פרשת משפטים עד פרק כ"ד.

י"ז בתמוז - כי תשא ל"ב, א-יט: שבירת הלוחות. "וירא העם כי בושש משה ... וישבר תחת ההר". שלמו להם מ' הימים ומשה ערוך לחזור אל העם. "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות" וגו' והנה זוועה: משה נאמן ביתו שומע לפתע קול בחרון אף וזעם: "לך רד! כי שחת עמך אשר העלית וגו' ועתה הניחה לי ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול". הרועה הנאמן אינו יכול לעזוב המקום והוא מתמהמה מעט, שופך תחינה לשכך כעס וחימה, שלא תפרץ חלילה מגפה בעם: "ויחל משה את פני ה' אלקיו". ההבטחה "ואעשה אותך לגוי גדול" - אינה נחמה עבורו. בינתיים הזמן עובר והוא בושש לבוא ומשה עומד בפרץ להשיב חימה, וה' נעתר לו זמנית. "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו", או אז, ויפן וירד משה בלב דואב ונכלם ושני לוחות העדות בידו, "והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא". "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה": לשמחה מה זו עושה? אבל הוא מלחוג! "וישלך מידי את הלוחות וישבר אותם תחת ההר".

י"ח בתמוז - כי תשא ל"ב, כ-ל"ג: "ויקח את העגל וגו' והשתחוו איש פתח אהלו" - "שרף את העגל ודן את החטאים" (רש"י כי תשא ל"ג, יא). לגבי שני הימים האלו, י"ח ו-י"ט, בתמוז קיימת מבוכה: בפרשת כי תשא אומר רש"י: "בי"ח שרף את העגל וב-י"ט עלה", ואילו בפרשת עקב ט', יח הוא אומר שעלה בי"ח (ראה

שפתי חכמים (שם).

זאת ועוד: היכן עשה משה את מ' הימים השניים? שיטת רש"י ותוס' (בבא קמא, פ"ב, א ד"ה "כדי") והרמב"ן (שמות ל"ג, ז), ותו"ט סוף תענית - שיטתם היא שמשה עלה להר סיני. אך לדעת הגר"א ב"אדרת אליהו" פרשת כי תשא (על פי פרקי דרבי אליעזר ותנא דבי אליהו) עשה משה מ' ימים אלה ב"אהל מועד", שנטה לו מחוץ למחנה.

**"ט בתמוז - כ"ט באב:** ביום זה התנצלו בני עדיים ושמעו את החזות הקשה "וביום פקדי ופקדת". "ויהי ממחרת" ("ט בתמוז - רש"י ל"ג, יא עיי"ש), "ויאמר משה" וגו' (ל"ב, ל-לב) "ועתה אעלה ... וישב משה אל ה' ...", עליה שניה למרום. מ' יום לבקש רחמים על עמו, ותשובה ניצחת מרה בפיו נגד ההבטחה "ואעשה אותך לגוי גדול". "ועתה אם תשא חטאתם (רש"י): "הרי טוב איני אומר לך מחני, ואם אין מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה" ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת".

**כ"ט באב -** "ירד ופסל שני לוחות אחרים מתוך אהל" (רש"י) "ועשה ארון עץ פשוט" (עקב י', א), "וזהו יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל הוא לא יצא למלחמה ואותו שעשה בצלאל הוא לא יצא למלחמות אלא בימי עלי ונענשו ונשבה" (רש"י שם). ארון זה היה קודם לארון שעשה בצלאל.

**א' באלול - י' בתשרי:** עליה שלישית, עוד ארבעים יום, והיה כעין מעמד הר סיני זוטא, (כי תשא ל"ד, א-י) עד "אשר אני עושה עמך" וההמשך בפסוק לד: "כתב לך את הדברים האלה" - יג מדות, עד סוף פרשת כי תשא.

**י' בתשרי -** נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר סלחתי, ומסר לו הלוחות, והוא ירד והתחיל לעסוק במלאכת המשכן שלמד תוך זמן זה (פרשיות תרומה, תצוה וכי תשא) וישב לשפוט את העם.

פרשת הספור הגדול על יתרו חותן משה בפרק י"ח, א-כט, אשר המשכו בבהעלותך י', כט-לב וסופה חזרה ליתרו י"ח, כז - לא היה אלא אחרי י' בתשרי ברדתו מסיני בשלישית. ואלו דברי רש"י: "ויהי ממחרת, מוצאי יום הכפורים היה, למחרת רדתו מן ההר, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר "והודעתי את חוקי האלקים ואת תורותי", ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב לשפוט את העם ואין פרשה זו כתובה כסדר" (עכ"ל בקיצור ועיי"ש).

הפסוקים ל"ד, יא-כו: "שמור לך" עד "לא תבשל" - הם פרשה נבדלת ועומדת בפני עצמה מחוץ לענייננו. סימן לדבר מקומה לפי המסורת בראש עמוד (בי"ה שמ"ו).

בזה נשלם הנסיון לברור סדר השתלשלות העניינים במעמד הר סיני בעזרת הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ובעקבות פירוש רש"י בעיון ממצה. נסיים במאמר קדשו של רש"י בפירושו לפרשת כי-תשא (ל"ג יג): "ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סברם באתי".